

OPONENTSKÝ POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE
„Kulturní relativismus: jeho filosofické kořeny, současné debaty a kritické zhodnocení“
Katedra filosofie a religionistiky

Autor práce: Nela Rybová

Vedoucí práce: PhDr. Vít Erban, Ph.D.

Posudek vypracoval: Daniel D. Novotný, Ph.D.

Cílem práce je „odpovědět na některé základní otázky: Co je to vlastně kulturní relativismus? Kde se vzal? Proč je jedněmi kritizován a druhými zase obhajován? Odkud pochází spory co je jejich příčinou? K čemu je kulturně relativistická koncepce dobrá? K čemu špatnému naopak může vést? A proč bychom vůbec měli o něčem takovém uvažovat?“ (s. 6) Práce je členěna na tři části. V první jsou vymezeny základní pojmy, v druhé je představen vznik kulturního relativismu, přičemž v úvahu jsou brány jak filosofické, tak antropologické texty, ve třetí jsou představeny současné debaty ohledně kulturního relativismu. Práce je psána čtivě a jasně, jednotlivé sekce jsou vhodně členěny. V jistém smyslu autorka docílila více než jen to, co si předsevzala: v práci se nejedná jen o „zodpovězení některých základních otázek“ či o představení různých argumentů pro a proti kulturnímu relativismu, ale o jeho promyšlenou obhajobu. Tato obhajoba samozřejmě nemůže být příliš zjevná, absolutní, tím by se stala autodestruktivní, proto je vedena jaksi skrytě, relativně, právě tím, že autorka opakovaně poukazuje na to, že se ničeho absolutního ohledně kulturního relativismu nedobereme, neboť „skutečnost je natolik složitá, že ji nelze vystihnout pouze jedním pojetím“ (s. 7). Tato dvojjakost je zřetelná především ve výborně zpracované kapitole 3.5, kde autorka shrnuje argumenty, které se v její práci vyskytují, přičemž „na každý argument lze nahlédnout jak z hlediska, které relativismus hájí, tak z hlediska, jež kulturní relativismus odmítá.“ (s. 68) (Relativizace argumentů, jež kulturní relativismus odmítají, je jeho nepřímá obhajoba.) Práci považuji za mimořádně zdařilou, doporučuji k obhajobě, navrhuji známku výborně.

V další části svého posudku se kromě drobnějších připomínek pokusím poukázat na dva kritické body, které považuji v autorčině obhajobě kulturního relativismu za nejproblematictější. Tyto body se v různých podobách a kontextech prolínají celou prací, zde se omezím jen na konkrétní příklady.

Je kulturní relativismus pouhá metoda? (Ke kapitole 1)

Slovo „kulturní relativismus“ se užívá v mnoha významech, čehož si je autorka dobře vědoma. V první kapitole se proto věnuje rozlišení různých významů, přičemž dospívá k této své základní definici:

„[kulturní relativismus] je metoda, při níž antropolog nahlíží jiné kultury z jejich vlastního hlediska nebo z hlediska nezávislého pozorovatele, tj. bez hodnocení na základě svého vlastního hodnotového systému ... a jejímž cílem je vytvoření souhrnu empirických tvrzení.“ s. 28

V tomto smyslu je tedy kulturní relativismus jakási popisná, nehodnotící metoda. Pokud se tímto termínem má na mysli toto a nic jiného, je překvapující, že vůbec nějaké spory ohledně kulturního relativismu vznikly. Není důvodem sporů pouhé neobvyklé použití slova „relativismus“, jež není obvykle brán jako metoda, ale jež „je obyčejně podle slovníkových definic vymezován jako teorie či doktrína ...“ (s. 8)? Autorka sama poukazuje na to, že řada sporů ohledně kulturního relativismu je založena na verbálním nedorozumění („já o voze, ty o koze“, s. 84). Je-li tomu tak, stačí vysvětlit, že tímto slovem je myšlena metoda, nikoli nauka či teorie a spor je vyřešen. Také bychom mohli úplně přestat používat toto slovo a nazvat tuto metodu nějak jinak (etno-pluralismus, kulturní deskriptivismus, apod.). Diskutovat by bylo maximálně možné ohledně realizovatelnosti striktně nehodnotících pozorování. A možná ani žádnou nálepku pro tuto metodu nepotřebujeme, vystačíme si s tím, že se pokusíme poctivě popsat kulturu Nuerů, východoněmeckých zahrádkářů či mexické mafie, z jejich hlediska či z hlediska nezávislého pozorovatele, aniž bychom tyto kultury hodnotili. Vskutku,

sama autorka – s překvapením – dokládá, že se termín „kulturní relativismus“ v základních příručkách antropologického výzkumu téměř neobjevuje (s. 64).

Je ale kulturní relativismus pouhá metoda? Autorka sice na mnoha místech deklaruje, že ano¹, na druhou stranu lze nalézt i výroky, které prozrazují, že se jedná o více než jen pouhou metodu:

„Kulturní relativismus považujeme za metodu, nikoli za postoj, znamená to tedy, že kulturní relativismus chápeme jako nástroj, kterým se má nahlížet na jiné kultury ...“ s. 17 (vlastní důraz).

Jestliže je kulturní relativismus cosi, čím se má a nejen může pohlížet na jiné kultury, již je zde přítomna normativita. Nejedná se tedy o pouhou metodu, ale o apel na to, jak správně přistupovat k jiným kulturám.

„relativismus [s ohledem na to, zda je jedna či mnohá pravda] říká, že pravda záleží na tom, k čemu se vztahuje“ s. 18

Zde je opět relativismus brán jako doktrína (o povaze pravdy).

„Praktický aspekt kulturního relativismu by měl ústit v toleranci ... důraz na to, že každý způsob života má svou hodnotu.“

Dle kulturního relativismu má každý způsob života hodnotu? Kulturní relativismus by měl kultury pouze popisovat a zdržet se hodnotících soudů. Zde se ale poukazuje na to, že má tvrdit jejich hodnotu a dokonce vést k toleranci.

Je kulturní relativismus bezsporný? (Ke kapitole 3.2)

Autorka prezentuje Woodův argument proti relativismu, jež spočívá v tom, že relativismus je sebe-sporná teorie, neboť tvrdíme-li „vše je relativní“, tvrdíme to absolutně, čímž si sami sobě odporujeme. Autorka hájí relativismus tím, že věta „vše je relativní“ je relativisty tvrzena relativně, nikoli absolutně, proto prý ke sporu nedochází. Opravdu se lze takto vyhnout sporu? Na první pohled ano, problém nicméně zůstává, situace je dle mého obdobná (ne-)tvrzení, že nic nelze tvrdit:

A: Nic nelze tvrdit.

B: To myslíš, vážně? Tvrdíš-li, že nelze nic tvrdit, odporuješ sám sobě.

A: Já to ale nevrším.

B. Aha. Asi jsem se přeslechl, myslel jsem, že jsi něco říkal.

Mám zato (v souladu s Woodem), že sporu se prostě nelze vyhnout. Říci, že relativista tvrdí svůj relativismus jen relativně, totiž dává relativismu do pořádku jen v první fázi (abych tak řekl, relativně):

Pravda pro A: „Každá pravda je pravda pro X“

Pravda pro B: „Některá pravda není (pouhá) pravda pro X“

V druhé fázi ovšem z toho, co tvrdí B, vyplývá „Některá pravda je absolutní“:

Pravda pro A: „Každá pravda je pravda pro X“

Pravda pro B: „Některá pravda není (pouhá) pravda pro X“

→ „Některá pravda je absolutní“

Je tvrzení „některá pravda je absolutní“ samo pouhou pravdou-pro-B anebo je absolutní pravdou? Pokud by se jednalo jen o pravdu-pro-B, neboť není žádná absolutní pravda, pak by vlastně žádná absolutní pravda nebyla B by se absolutně mýlil. To znamená, že tvrzení „Některá pravda je absolutní“ je samo absolutní. A se tedy mýlí a to absolutně.

¹ „Kulturní relativismus je v nejvlastnějším smyslu metodou porozumění.“ (s. 5) „Kulturní relativismus je teorie a nástroj užívaný antropology a sociology“ (s. 14) „v oboru kulturní antropologie ... patří [kulturní relativismus] mezi tři hlavní metodologické principy“ (s. 15).

Další připomínky

s. 12 „idealismus“ je chápán autorkou jako doktrína, jež připisuje ideálnímu světu nejvyšší hodnotu; Swoyer dle mého užil slova v jiném, ve filosofii běžnějším smyslu, totiž, že věci/realita závisí na myslícím subjektu.

s. 12 „Případ kulturního relativismu bychom tedy mohli zařadit pod lokální, tedy omezující se na jeden aspekt, který je relativizován.“ Který? Morální? Není ale kulturními realitivy relativizována např. i kosmologie, logika, estetika, atd

s. 31 Hérodotovi je připisován kulturní relativismus. V jakém smyslu: deskriptivním anebo normativním?

s. 31-35 Ockamovi a sporu o univerzálie je věnována velká pozornost, souvislost s kulturním relativismem je mi ale nejasná.

s. 76 „V úvaze nad kulturním relativismem je důležité podotknout, že předpokládá realismus ve své minimalistické podobě, tedy „materiální svět existuje nezávisle na lidských vjemech a systémech symbolických reprezentací““ s. 76 V některých kulturách či sub-kulturách (např. v Indii) je tento minimální realismus odmítán. Jak se s tímto faktem vyrovná kulturní relativista?

12.5.2016
Lj'